

Отримано: 01 травня 2026 р.

Прорецензовано: 13 травня 2026 р.

Прийнято до друку: 18 травня 2026 р.

Email: oleksandr.kyrylchuk@rshu.edu.ua

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1603-6580>

Researcher ID: KGG-5868-2024

DOI: [http://doi.org/10.25264/2519-2558-2026-30\(98\)-296-301](http://doi.org/10.25264/2519-2558-2026-30(98)-296-301)

Кирильчук О. М. Постколоніальна оптика сучасної української фентезійної прози (на матеріалі романів Павла Дерев'янка та Світлани Тараторіної). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» : серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2026. Вип. 30(98). С. 296–301.

УДК: 821.161.2.09

Кирильчук Олександр Миколайович,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри української та зарубіжної літератури,
Рівненський державний гуманітарний університет

ПОСТКОЛОНІАЛЬНА ОПТИКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ФЕНТЕЗІЙНОЇ ПРОЗИ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ ПАВЛА ДЕРЕВ'ЯНКА ТА СВІТЛАНИ ТАРАТОРИНОЇ)

Жанр фентезі в сучасній літературі постає універсальною формою, оскільки дозволяє осмислювати складні питання через призму елементів жанрової літератури. Тексти українських авторів Павла Дерев'янка та Світлани Тараторіної відкривають перспективу перепрочитання досвіду зіткнення з імперією у просторі фентезійного роману.

Романи Павла Дерев'янка (трилогія “Літопис Сірого Ордену”) вистворюють альтернативну історію України XIX століття, тим самим прагнуть підважити метропольну візію українського минулого, утверджуючи самостійне існування української держави як самодостатньої інституції, на обороні якої стоять містичні воїни-характерники. Письменник намагається провести культурний “графічний кордон”, відмежовуючись від імперії використанням “латинської” абетки, що підкреслює цивілізаційну прірву між Україною та метрополією.

Для фентезійних творів конструювання образу Іншого набуває важливого значення, оскільки демонструє розбіжність між представниками сил добра і зла як на світоглядному, так часто і на фізичному рівнях. У романі Світлани Тараторіної “Лазарус” у ролі Іншого постають “нелюди”, герої, що походять з української демонології, які опиняються під тиском колоніальної влади “людей”. Авторка підриває імперські стратегії “іншування”, які маргіналізують Іншого, перетворюючи його на класичного субальтерна. “Нечисть” піддається тиску імперії, але їх сила підживлюється “пам'яттю землі”, яка лишається непідвладною метропольному світу. Однак зіткнення колоніального і автохтонного світів провокують появу гібридних ідентичностей із “подвійною оптикою” сприйняття світу.

Репрезентація простору в фентезі українських авторів демонструє розрив із імперською візією світу. У трилогії Павла Дерев'янка представлена горизонтальна модель, у якій метрополія повністю витіснена з української ментальної мапи. У Світлани Тараторіної постає вертикальна просторова матриця, де крізь зовнішній імперський фасад привласнення київської топографії проступає автохтонна “пам'ять землі”.

Ключові слова: постколоніальний, фентезі, субальтерн, імперський дискурс, метрополія, іншування.

Oleksandr Kyrylchuk,

Candidate of Philology Sciences,

Associate Professor at the Department of Ukrainians and Foreign Literature,
Rivne State University of Humanities

POSTCOLONIAL OPTICS OF CONTEMPORARY UKRAINIAN FANTASY PROSE (BASED ON THE NOVELS BY PAVLO DEREVIANKO AND SVITLANA TARATORINA)

Fantasy as a genre in contemporary literature appears as a universal form, since it makes it possible to comprehend complex issues through the prism of genre fiction. The texts of the Ukrainian writers Pavlo Derevianko and Svitlana Taratorina open up a perspective for rereading the experience of confronting empire within the space of the fantasy novel.

Pavlo Derevianko's novels (the trilogy “The Chronicle of the Grey Order”) construct an alternative history of 19th-century Ukraine and thus seek to unsettle the metropolitan vision of the Ukrainian past, affirming the independent existence of the Ukrainian state as a self-sufficient institution defended by mystical warriors – kharakternyks. The writer attempts to draw a cultural “graphic boundary”, distancing Ukraine from the empire through the use of the Latin alphabet, which emphasizes the civilizational divide between Ukraine and the metropolis.

In fantasy works, the construction of the image of the Other acquires particular significance, as it demonstrates the difference between the representatives of the forces of good and evil, both at the level of worldview and, often, on the physical level as well. In Svitlana Taratorina's novel “Lazarus”, the role of the Other is taken by “non-humans,” characters originating in Ukrainian demonology, who find themselves under the pressure of the colonial power of “humans”. The author challenges imperial strategies of othering that marginalize the Other, turning it into a classic subaltern. The “unclean spirits” are subjected to imperial pressure, but their strength is nourished by the “memory of the land,” which remains beyond the control of the metropolitan world. At the same time, the confrontation between the metropolitan and autochthonous worlds provokes the emergence of hybrid identities with a “double optics” of world perception.

The representation of space in the fantasy prose of Ukrainian authors demonstrates a break with the imperial vision of the world. In Pavlo Derevianko's trilogy, a horizontal model is presented, in which the metropolis is completely displaced from the Ukrainian mental map. In Svitlana Taratorina's work, a vertical spatial matrix emerges, in which the autochthonous “memory of the land” becomes visible through the external imperial façade that appropriates Kyiv's topography.

Keywords: postcolonial, fantasy, subaltern, imperial discourse, metropolis, othering.

Постановка проблеми. У сучасному літературному процесі жанр фентезі набуває все більшої читацької популярності, оскільки звертається не лише до динамічної сюжетної побудови чи занурення в неповторну містичну картину уявного світу, але й пропонує форми осмислення складних питань: вічне протистояння добра і зла, зміна традиційних соціальних та гендерних ролей, розуміння культури як ресурсу національної пам'яті та пошуки відповідей про проблеми ідентичності. В українській літературі початку XXI століття фентезійний роман здобув свого автора й читача. Зокрема, фентезі є у

творчому доробку Наталії Довгопол, Володимира Арєнева, Дари Корній, Наталії Мотолінець, Андрія Новіка та ін. Однак у цьому переліку вирізняються твори Павла Дерев'янка (трилогія “Літопис Сірого Ордену”) та Світлани Тараторіної (роман “Лазарус”), які використовують можливості фентезійного жанру для перепрочитання української історії та міфології у контексті широкої постколоніальної перспективи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні дослідження зміщують акцент у розумінні фантастичної літератури (фентезі, наукова фантастика) як простору, що крізь призму немітимної складової витворює дискурсивний модус, у якому безпечніше рефлексувати над питаннями раси, ідентичності, імперського досвіду etc. Дослідниця Гелен Янг стверджує, що невід’ємний елемент фентезійного простору – магія – інспірує витворення риторичної дистанції між вигаданим світом та реальністю (Young, 2016: 2). Відтак жанри фантастики (“speculative fiction”) дозволяють сконструювати перспективу переосмислення та зміни проєкції сприйняття реального світу з усіма його суперечностями, інакшістю, травматичним досвідом та практиками тенденційного репрезентування.

У сучасному українському літературознавстві романи Павла Дерев'янка та Світлани Тараторіної все частіше стають об’єктом аналізу як знакові тексти “нової хвилі” вітчизняного фентезі. Зокрема, дослідники (Андрій Гурдуз (Гурдуз, 2024), Валентина Ніколасенко та Ліна Миронюк (Ніколасенко, 2021)) звертають увагу на міфологічну основу та жанрову природу роману Світлани Тараторіної “Лазарус”. Водночас зацікавлення критиків викликає і спроба вписування магічної історії у київський простір. Зокрема, Олег Коцарев зосереджує аналіз на репрезентації у тексті письменниці альтернативного образу Києва, у якому перехрещуються історичні топографічні реалії із вигаданою містичною складовою (Коцарев, 2019). Натомість Ганна Улюра трилогію Павла Дерев'янка ідентифікує як яскравий зразок темного фентезі, у якому переплітається альтернативна версія українського минулого з традицією фольклорної міфології (Улюра, 2023).

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у спробі дослідження постколоніальної стратегії у фентезійних романах Павла Дерев'янка (трилогія “Літопис Сірого Ордену”) та Світлани Тараторіної (“Лазарус”).

Виклад основного матеріалу. Роман Світлани Тараторіної “Лазарус” демонструє доволі нетипову жанрову природу, оскільки, окрім фентезійної складової, у творі присутні елементи історичної та детективної прози. На цю особливість звернули увагу перші рецензенти, ідентифікуючи текст як “історико-детективне міське фентезі” (Арєнев, 2018: 3). На відміну від класичної моделі побудови фентезі, яка опирається на проєктування вигаданого фантастичного світу, що нагадує середньовічну епоху, романи Світлани Тараторіної та Павла Дерев'янка відображають добу XIX – початку XX століть, хоча із виразною присутністю магічного елемента. У такій моделі фентезійного роману історичні факти набувають важливого значення у структурі тексту, а не лише постають декораціями для ілюстрації певної впізнаної доби минулого, хоч і повністю переформатованої та позбавленої конкретики. Звернення до реальних подій та постатей української минувшини у поєднанні з національною міфологією витворює ефект альтернативної історії. Так, у трилогії “Літопис Сірого Ордену” Павла Дерев'янка Україна у XIX столітті постає як сильна та незалежна держава, утворена ще Богданом Хмельницьким, що безпосередньо руйнує імперську модель світу. Зрештою, звернення авторів до доби XIX – початку XX століть теж не виглядає випадковим, оскільки саме цей період розглядають як “добу імперій”, тобто формування європейських політичних та інтелектуальних імперських проєктів, жертвами яких стала більшість країн тогочасного світу. Але водночас це час пробудження національних рухів опору культурному колоніалізму, у тому числі й українського. Відтак саме альтернативна модель минулого у поєднанні з потужною фентезійною складовою дозволяють у сучасній прозі переосмислити взаємини з метрополією саме у час її домінування, коли Україна перебувала під колоніальним поневоленням.

Загалом у романах Павла Дерев'янка та Світлани Тараторіної вибудовування альтернативної версії українського минулого є не просто грою уяви, а радше спробою деколонізації історичної візії, у якій українська минувшина перетворюється із об’єкта метропольного наративу в повноцінний суб’єкт, що самостійно творить власну долю. У реальному вимірі XIX століття для України це час колоніального визискування, асиміляції та заборон. Натомість у трилогії Павла Дерев'янка ми бачимо кількастолітню історію українського Гетьманату як потужної європейської держави, що не лише не потрапила під владу імперії, а власною силою нищить її. Власне, зберегти державність вдалося ціною самопожертви оборонців – козаків-характерників, що укладають містичний зв’язок із потойбічними силами заради порятунку рідного краю, але прирікають себе на нещасливу долю вічних бурлак. Однак Україна не просто не прогала визвольну війну, розпочату Богданом Хмельницьким, а змогла побудувати потужну демократичну державу, розвинути власну культуру. Автор конструє своєрідну візію “терапії перемогою”, у якій колоніальний період рідного краю просто ніколи не був, хоча постійна загроза від імперії, втіленої в образі Смарагдової орди як вічного зла, продовжує існувати, ставлячи український Гетьманат перед вічним онтологічним конфліктом.

Однак письменник не тільки представляє Україну як вагому військово-політичну силу на європейській мапі XIX віку, не менш важливим постає конструювання цивілізаційного розламу зі Сходом та його системою цінностей. Для російського імперського проєкту XIX віку завжди викликом поставала згадка про допетровський період, що суперечив вестернізаційному образу та ставив під сумнів європеїзовану модель метрополії як апологета цивілізаційного поступу. Ева Томпсон наголошує, що російська метропольна культура, на відміну від європейської, завжди відчувала свою відсталість щодо європейських народів і культур, які вона підкорила військовою силою, а відтак відчувала брак пошани до себе з боку колонізованого (Томпсон, 2006: 50). Текст Павла Дерев'янка взагалі вилучає перспективу існування вестернізованого варіанту російської держави, оскільки вона ще у свій московський період була поглинута Смарагдовою ордою та перетворена на одну із її колоній, а відтак вона випадає із європейської цивілізаційної карти, тому в цій “перевернутій” версії минулого Павла Дерев'янка російської імперії не існує, а отже, немає й ієрархізованої моделі світу, в якій підкорений опиняється на маргінесі. Тепер же відсутній сам центр, а світ постає виразно децентралізованим із багатьма центрами, один із яких – Двоморський союз (Королівство Польське, Князівство Литовське, Гетьманат та Кримське ханство), частиною якого і є Україна.

Реальний російський колонізаційний проєкт XIX віку опирався на жорстке придушення українського життя (Валуєвський циркуляр, Емський указ etc), заперечуючи саме існування української нації та її мови. Одним із факторів такого “замовчування” України стає спільна абеткова система – кирилиця, яка в умовах імперської дійсності сприяла маргіналізації та асиміляції української писемної традиції, і лише сила інтелектуального опору політиці метрополії дозволила

утвердити повноцінність української мови і літератури. Однак Україна в Павла Дерев'янка зробила вибір на користь латинського алфавіту, що стає виявом безпосереднього розриву із “руським міром” через спільність кириличного шрифту. Фактично письменник проводить своєрідний графічний кордон між московською й українською культурами, і в цьому цивілізаційному вододілі Україна стає невід’ємною частиною європейського культурного простору, бо українці, як і решта західних народів, мають тепер спільний візуальний код. Утім найголовнішим є те, що класичні тексти вітчизняного письменства (Іван Котляревський, Тарас Шевченко) у такій реальності не лише не зникають, але й продовжують бути стовпами україномовної творчості. “Латинізація” української писемності робить її “невидимою” для загарбника, недоступною для привласнення з боку імперії.

Натомість у романі Світлани Тараторіної “Лазарус” на перший погляд відсутня така радикальна версія альтернативного прочитання минувшини, оскільки вигаданий світ нагадує російську імперію з її виразною ієрархізацією простору: метропольний центр – колоніальна периферія. У такій системі Україна перетворена на Межу (за назвою виразно відчитується російська дискримінаційна практика щодо розселення єврейського населення – “межа осілости”) – територію геттоїзації “нелюдей” на землях імперії. Однак виокремлення Межі як простору, підкореного метропольним центром, але в якому домінує нечисть, виразно підважує російський колоніальний міф про цілісність імперського середовища, де ігнорувалася та замовчувалася інакшість підкореного етносу, насправді ж історія українського як й інших колонізованих народів паралельно існувала в житті імперії на завойованих територіях. Врешті пробудження духу спротиву у маргіналізованих метрополією жителів Межі – “нечисті”, постає точкою розламу колоніальної ілюзії про міцність та монолітність імперського організму.

У романі Світлани Тараторіної найвиразнішим моментом постколоніального прочитання українського досвіду “зустрічі з імперією” є творення образу Іншого, оскільки саме у цій точці перетинається як історична альтернативна версія, так і надприродна складова фентезійного сюжету. Власне “іншування” (othering) як стратегія представлення вигаданого світу є невід’ємним елементом піджанрів фентезі, бо вигаданий світ завжди заселений різними расами істот, серед яких частина опиняється на боці онтологічного зла на зразок Саурана із “Володаря перснів” Джона Толкіна.

Сучасні дослідники наголошують, що настанова фентезійної літератури до проєктування Іншого відбиває антропологічні концепції XIX віку з їх схильністю до расової теорії, що привносить у вигаданий світ фентезі латентні колоніальні форми.

Гелен Янг у праці “Раса та популярна література фентезі: звички білошкірості” (“Race and Popular Fantasy Literature: Habits of Whiteness”) стверджує, що стереотипне уявлення в сучасній популярній культурі про репрезентацію фентезійними текстами світоглядної та культурної парадигми європейського Середньовіччя інспірувало й перенесення відповідних практик конструювання Іншого. На думку дослідниці, класичне фентезі сформувало модель “звички білошкірості” (habits of whiteness), у якій домінує представлення Іншого і на тілесному, і на ментальному рівнях як істот, що опиняються поза європейським “білим простором”. А відтак сучасна фентезійна література прагне позбутися цієї імперської ностальгії, латентних колоніальних форм та стереотипних підходів в іншуванні героїв через їх “чорноту” (blackness) (Young, 2016: 11).

Водночас і в постколоніальній критиці образ Іншого постає центральною категорією. Гаятрі Співак у постколоніальну теорію вводить поняття “іншування” (othering), що окреслює практики колоніального наративу щодо творення образу Іншого, який постає проєкцією дискурсу імперської влади (Ashcroft, 2007: 156). Загалом дослідниця виокремлює кілька прикладів такого творення образу чужого, одним із них є свідомо настановна на маргіналізації Іншого, маркування його в семантичному полі відсталості, підступності, одним словом, увиразнення його “ненормальності”.

Класичне фентезі часто формує модель Іншого за зовнішньою відмінністю від етносу, з яким пов’язане розгортання певної магічної історії. Так, в епосі Джона Рональда Толкіна історія Середзем’я репрезентована з позиції ельфійської раси та їх найближчих союзників у боротьбі із вселенським злом людей, які постають “дітьми Ілуватар” (Творця). Натомість їм протиставляються творіння Мелькора: орки, тролі, гобліни етс. Однак для такої концепції Іншого виразним є зовнішня інакшість, за якою власне і прихована внутрішня потворна сутність та водночас і світоглядна позиція – постійне служіння силам зла: Морготу, Сауруну. Інший стає вічним ворогом для сил добра, бо він не має власної волі, а його опановує та скеровує темна сила. Павло Дерев’янюк проєктує у подібному форматі образ Смарагдової орди, яка перетворюється для Гетьманату на онтологічного ворога, що прагне поневолити та захопити сусідні світи. Однак український автор вдається до прийому орієнтації Іншого, використовуючи як національні (“загроза степу”), так і європейські стереотипи щодо “вічного ворога”, представленого у вигляді варварських степових племен, тим самим наділяючи його рисами ірраціональності та жорстокості.

Натомість текст Світлани Тараторіної оприявлює складнішу модель. У стратегії іншування у класичних фентезійних текстах важливого значення набуває ментальна топографія, оскільки простір “сил світла” постає центром, у якому панує умовний порядок та довготривала традиція, натомість йому протистоять землі периферії, що прагнуть лише одного – знищити “центр”. Так, у “Володарі перснів” ельфійські землі Середзем’я та людські королівства (Роган, Гондор) стають жертвами потуг Мордору та його союзників, розташованих на південному сході за межею “цивілізованого” світу. У “Лазарусі” стратегія іншування також заснована на просторовому факторі, оскільки в межах Імперії Межа перетворена на зону резервації Іншого на імперському прикордонні із суворим обмеженням потрапляння людиноподібних до метропольного центру. Власне “територія нелюдей” у романі співпадає із простором Київщини у складі російської імперії початку XX віку. Для метрополії Межа постає не лише простором ізоляції “нечисті”, це, в першу чергу, ресурсна база, яку імперія експлуатує у власних цілях.

У романі Світлани Тараторіної соціальний простір Межі як імперської периферії побудований із виразним застосуванням практик заборон та сегрегації щодо “нелюдей” як істот неповноцінних, а отже, які потребують суворого нагляду та контролю з боку імперії. Імперський дискурс відмовляє представникам нечисті у повноцінному статусі в порівнянні з людьми, а їх складну ідентичність суворо пов’язують із біологічними особливостями. Фактично “нелюди” у “Лазарусі” постають класичними субальтернами, позбавленими прав, а їх існування зведено до утилітарної функції в імперському соціумі. Власне і їх просторова присутність також чітко регламентована територіальними обмеженнями: метрополія геттоїзує нечисть в обмежених просторових анклавах. Але найголовніше, що імперія намагається впокорити “нелюдей” системою своєрідної стандартизації, тобто відповідності окремого виду певним метропольним уявленням про його природу, тим

самим здобуваючи владу над ними через власні знання про них (“Комісія з видів” людиноподібних). Класична колонізаційна модель “влада як знання” (за Мішелем Фуко) призводить до опанування метрополії над підкореним через позбавлення його голосу та перетворення на субалтерна, який нездатний себе репрезентувати.

Стратегія іншування у “Лазарусі” – це форма перевертання моделей культурного колоніалізму, який підкорені народи перетворює на неповноцінних істот, що потребують імперської опіки задля потрапляння у коло цивілізованих жителів. До речі, у метропольних прийомах творення Іншого часто використовують порівняння підкореного із тваринним світом, тим самим підкреслюючи його близькість до зоології, ніж до антропології. Однак Світлана Тараторіна прагне підважити саме цю імперську самовпевненість у власній ексклюзивності та “ненормальності” Іншого. Міфологічна природа субалтерна у “Лазарусі” постає не його слабкістю, а, навпаки, силою, бо вона лише для імперського дискурсу є ознакою неповноцінності щодо метропольних еталонів. Насправді нечисть демонструє заземлення у власний простір, з якого і черпає свою силу. Світлана Тараторіна вдається до використання ресурсу народної демонології у проєктуванні різних видів нечисті, виводячи національну міфологію із сфери “селянських забобонів” у вимір повноцінного фентезійного світу. Магія у романі Світлани Тараторіної перетворюється на “пам’ять землі”, яка проростає крізь імперський фасад Межі, наголошуючи, що справжнім господарем цього простору є не імперія, а “нелюди”, які існували тут до виникнення імперського світу. Сама магічна природа простору Межі і постає тим ресурсом, що підважує владу імперії, повертаючи “голос субалтерну”, якого метрополія прагнула його позбавити: “Історія співжиття нечисті й людей налічує багато століть. І це кривава історія. Людиноподібні постійно чекають на свого Змія-Обадію, який має прийти і звільнити їх від влади людей” (Тараторіна, 2024: 96).

Однак в онтологічному протистоянні “людей” (Імперії) та людиноподібних (Межа) центральну роль відведено герою, який опиняється на лінії зіткнення через власну подвійну ідентичність. Тюрин – імперський службовець та противник нечисті, потрапляючи в Межу, через трагічні обставини сам стає частиною спільноти “нелюдей”: “Олександр Петрович чи не вперше усвідомив, що він не людина, а відживлений – дивний покруч із виду нечисті, яким місце в Межі” (Тараторіна, 2024: 92). Відтак протагоніст опиняється між двома світами, бо метрополія відмовляється прийняти через його новонабулу нелюдську природу, але й для міфологічної спільноти Межі він і надалі зостається Чужим. Навіть після трансформації герой лишається на службі в імперії, але тепер сам стає частиною того світу, що піддається тиску та контролю.

Фігура Тюрин у “Лазарусі” оприявлює ще один важливий момент. Герой є не просто імперським чиновником, він слідчий, який розкриває кримінальні злочини, а відтак стоїть на сторожі імперського авторитету. Стівен Найт наголошує, що природа сучасного постколоніального детективного жанру цілком надається для осмислення народами власних проєктів національної ідентичності, а також для “обговорення відносин між злочинами внутрішніми та злочинами колоніальними” (Knight, 2006: 33). Відтак і протагоніст роману Світлани Тараторіної виступає персонажем із “подвійною оптикою”: використовує логіку та інтелектуальний ресурс для відновлення справедливості в світі імперії, але водночас усвідомлює, як метропольне середовище дискримінує та переслідує “нелюдів”, сам ставши їх частиною. Розслідування Тюрин на початку мають форму пошуку злочинців, що вчиняють кримінальні правопорушення (відтак це постає як відновлення сили та авторитету імперії, що постраждала від протиправної діяльності), оскільки він на державній службі оберігає систему цінностей метрополії. Однак згодом вся його слідча діяльність перетворюється на викриття системної імперської політики проти субалтернів (“нелюдей”). Зрештою, детективна діяльність Тюрин – це історія від цілковитої лояльності метропольному центру до асоціювання себе із підкореним Іншим.

Гібридність ідентичності Тюрин перетворює його на своєрідного медіатора між імперським та колонізованим світами, бо він у жодному не стає “своїм”, але водночас саме така оптика дозволяє бачити та усвідомлювати їх суперечності. Для героя такий стан онтологічного зависання між двома світами є наслідком травматичного досвіду, інспірованого колоніальним дискурсом, що призводить не стільки до зовнішньої фізичної трансформації, а до внутрішнього розламу. Гомі Багба говорить про форму колоніальної мімікрії, коли імперський дискурс формує амбівалентну ідентичність, яка має нагадувати метропольну, але не зливатися з нею (“майже такий самий, але не зовсім”) (Bhabha, 1994: 86). Стан перебування між імперською та колонізованою ідентичністю має витворити образ “привласненого” Іншого, проте водночас така форма привносить і фактор підважування монолітності колоніального дискурсу, оскільки “нелюдська” природа Тюрин актуалізує ефект “ковзання”, тобто відхилення від імперської аксіології та руйнування її авторитету в очах субалтерна. Втім історія Тюрин-Лазаруса у романі загалом постає як шлях до усвідомлення власної гібридної природи та прийняття цієї роздвоєності як життєвого вибору із відкиданням крайності як імперського, так і антиколоніального дискурсів. Фінальне “переродження” героя – це постколоніальна стратегія переосмислення минувшини, у якому національне та метропольне стають невіддільними частками одного цілого. Усвідомлення цього стану постає точкою до подолання тягара минулого і знаходження нового початку без токсичного впливу імперії: “У переродженні є неодмінний плюс – щоразу з’являється шанс переписати історію по-новому” (Тараторіна, 2024: 457).

Ще одним важливим аспектом сучасного українського фентезі є просторова модель фентезійного світу. У класичних романах-фентезі топографія простору стає продовженням магічної природи вигаданого всесвіту. Однак у текстах Павла Дерев’янка та Світлани Тараторіної ментальна карта накладається на альтернативний історичний вимір текстів. Так, у трилогії “Літопис Сірого Ордену” Україна представлена у координатах цивілізаційних змін XIX віку з виразним європеїзованим виглядом, що наповнений питомо національними рисами. Центром такого світу виступає Київ як столиця незалежної держави, а тому її архітектурне обличчя повністю позбавлене імперського нашарування: “Вони піднялися Андріївським узвозом, пройшли повз Десятинну церкву і звідти пішли до Софіївської площі віддати шану могилі Владислава Буревія, найвідомішого характерницького дуба в столиці” (Дерев’янок, 2025: 150). Але автор у романі створює ментальне картографування територій, чітко окреслюючи межі Української держави – Гетьманату, тим самим витворюючи символізований український простір (у її сучасному просторовому вимірі) без будь-якої імперської присутності.

У “Лазарусі” простір фентезійного світу Межі представлено топографією Києва початку XX віку. Однак, на відміну від горизонтальної відкритої проєкції у трилогії Павла Дерев’янка, у Світлани Тараторіної простір загалом постає замкнутим та обмеженим різними київськими пластами. У романі ландшафтна мапа є не просто декорацією, на тлі якої відбувається переплетення реального та містичного, а сам простір перетворюється на символізовану модель зіткнення колоніального та антиколоніального дискурсів. У першу чергу це проявляється у виразній формі ієрархізації географії Києва як центру Межі,

у якій місто розпадається на частини, де домінує імперська присутність чи геттоїзовані анклавні “нелюдей”: “Липки переважно заселяли люди. Притому заможні, які робили все, щоб їх не турбували огидні пики нечисті” (Тараторіна, 2024: 152). Метропольна топографія нагадує модель Франца Фанона про “біле місто”, у якому превалює не лише імперський закон та культура, але й архітектура, з чіткою сегрегацією субальтерна (Фанон, 2016: 8). Відтак у просторі цього “колоніального” граду споруди втілюють метропольну монументальність та велич, намагаючись поглинути автохтонну топографію імперською грандіозністю. Натомість “чорне місто” нечисті нагадує класичні картини колоніальної периферії, у якій домінує хаотичність, та водночас це простір, у якому панує життя.

Відтак топографія Києва представлена як система опозицій між імперським (“людським”) та автохтонним (“нелюдей”) просторами, що призводить до існування гібридних форм, оскільки місцева історія нечисті проступає у тріщинах монолітності метропольної мапи. Андреас Гюйссен, говорячи про сучасну посеконіальну модель урбанізму, наголошує на палімпсестній природі міста (Huyssen, 2003: 7). У “Лазарусі” дійсно можна говорити саме про Київ як палімпсест, у якому імперія прагне поверх місцевої традиції записати метропольну візію світу, тим самим зафіксувавши власну присутність і владу над цим простором через назви вулиць, установ etc. Але місцева історія продовжує існувати, прориваючись крізь імперський фасад та нагадуючи “нелюдям” про їхнє власне минуле, наповнене містичною енергією. Загалом просторова магія Києва перетворюється на контрдіскурсивну стратегію опору імперському дискурсу, якому протистойть сама “пам’ять землі”.

Висновки. Романи Павла Дерев’янка та Світлани Тараторіної демонструють, що сучасне українське фентезі виходить поза рамки жанрової літератури, перетворюючись на платформу переосмислення взаємин із імперією. Одним із ключових факторів ревізії української минувшини у фентезійних текстах постає творення альтернативної моделі історії України із акцентуванням уваги на подоланні колоніальної спадщини. У трилогії Павла Дерев’янка українське минуле повністю позбавлене імперського впливу, що дозволяє витворити візію державної суб’єктності та подолати метропольні стереотипи про національну меншовартість.

Одним із ключових моментів у текстах українських письменників є репрезентація образу Іншого, що у фантазійних текстах є основою відображення онтологічного конфлікту між силами добра і зла. У трилогії “Літопис Сірого Ордену” автор вдається до моделі “реверсивного іншування”, витворюючи дегуманізований образ Смарагдової орди, якому протистойть каста вибраних захисників-характерників. Відтак сама імперія перетворюється на колективний образ абсолютного зла, що прагне поглинути увесь світ. Натомість у романі Світлани Тараторіної присутня стратегія деконструкції колоніального творення Іншого з акцентом на тому, що “нелюди” у світі Імперії репрезентовані як типові субальтерни, які на фізичному і на культурному рівнях сприймаються метрополією як маргінальні істоти, над якими потрібен постійний контроль та нагляд. Однак гібридна ідентичність протагоніста Тюрини-Лазаруса демонструє злам імперської оптики та водночас солідаризує його із пригнобленим Іншим. Просторова матриця у текстах обох українських авторів демонструє виразний розрив із імперською візією. Так, у трилогії Павла Дерев’янка сконструйована горизонтальна модель простору, у якій імперію витіснено з української ментальної карти. У “Лазарусі” представлена вертикальна просторова схема, де зовнішній пласт імперської семантики – привласнення топографії Києва – руйнується внутрішнім прихованим рівнем місцевої ментальної карти, що проростає через тріщини метропольного фасаду, формуючи палімпсестну просторову модель.

Загалом фентезійні романи Павла Дерев’янка та Світлани Тараторіної витворюють простір для формування альтернативної моделі минулого, у якому українська міфологія стає потужним фактором у формуванні національної ідентичності. Відтак елементи фентезі, засновані на вітчизняному фольклорі та переосмислені сторінки минулого витворюють яскраву постколоніальну стратегію перепрочитання української “зустрічі з імперією”.

Література:

1. Арєнєв В. З лігвищ Змієва. *Тараторіна С. Лазарус*. Київ : Видавнича група КМ-Букс, 2018. С. 3-4.
2. Гурдуз А. Роман Світлани Тараторіної “Лазарус” на фентезійному тлі 2000-2020 рр. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. Дрогобич: Видавничий дім “Гельветика”, 2024. Вип. 71. Том 1. С. 204-210.
3. Дерев’янка П. Літопис Сірого Ордену. Аркан вовків. Книга 1. Львів : Видавництво Старого Лева, 2025. 520 с.
4. Коцарєв О. Фентезі на матеріалі ретро-Києва. *Літакцент*. 2019. URL: <https://litakcent.online/2019/01/10/fentezi-na-materiali-retro-kiyeva/>.
5. Ніколаєнко В., Миронюк Л. Міфологічний вимір роману С. Тараторіної “Лазарус”. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика*. Київ. 2021. Том 32 (71). № 3. Ч. 2. С. 98-104.
6. Тараторіна С. Лазарус. Харків : Віват, 2024. 496 с.
7. Томпсон Е. Трубадури імперії : Російська література і колоніалізм ; пер. з англ. М. Корчинської. Київ : Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2006. 368 с.
8. Улюра Г. Читаємо рецензію Ганни Улюри на “Літопис Сірого Ордену” Павла Дерев’янка. *Лірум*. 2023. URL: <https://liroom.com.ua/books/litopys-siroho-ordenu-review/>.
9. Фанон Ф. Гнані і голодні ; пер. з фр. Київ : Вперед, LAT&K, 2016. 227 с.
10. Ashcroft B., Griffiths G., Tiffin H. Post-Colonial Studies. The Key Concepts Second Edition ; second edition. London and New York : Routledge, 2007. 292 p.
11. Bhabha H. The Location of Culture. London & New York: Routledge. 1994. 285 p.
12. Huyssen A. Present pasts : urban palimpsests and the politics of memory. Stanford : Stanford University Press, 2003. 192 p.
13. Knight S. The Role of Crime Fiction in Developing Postcolonial Consciousness. *Postcolonial Postmortems: Crime Fiction from a Transcultural Perspective*. Amsterdam ; New York : Rodopi, 2006. P.17-34.
14. Young H. Race and Popular Fantasy Literature: Habits of Whiteness. New York: Routledge Companion. 2016. 224 p.

References:

1. Aryenyev V. (2018). Z lihvishch Zmiyeva [From the Dragon's Dens]. *Taratorina S. Lazarus*. Kyiv : Vydavnycha hrupa KM-Buks, 3-4. [in Ukrainian].
2. Hurdaz A. (2024). Roman Svitlany Taratorinoyi “Lazarus” na fenteziynomu tli 2000-2020 rr [The Novel “Lazarus” by Svitlana Taratorina within the Context of 2000–2020 Fantasy]. *Aktual'ni pytannya humanitarnykh nauk: Mizhvuzivs'kyi zbirnyk naukovykh prats' molodykh vchenykh Drohobych's'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imenni Ivana Franka [Humanities science current issues: Interuniversity collection of Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University Young Scientists Research Papers]*. Drohobych: Vydavnychy dim “Hel'vetyka”. Vyp. 71. Tom 1. 204-210. [in Ukrainian].

3. Derev'yanko P. (2025). *Litopys Siroho Ordenu. Arkan vovkiv* [The Chronicles of the Grey Order: The Wolves' Arcanum]. Knyha 1. L'viv : Vydavnytstvo Staroho Leva, 520. [in Ukrainian].
4. Kotsarev O. (2019). Fentezi na materialy retro-Kyyeva [Fantasy Set in Retro-Kyiv]. *Litaktsent*. URL: <https://litakcent.online/2019/01/10/fentezi-na-materialy-retro-kiyeva/> [in Ukrainian].
5. Nikolayenko V., Myronyuk L. (2021). Mifolohichnyy vymir romanu S. Taratorinoyi "Lazarus" [The Mythological Dimension of S. Taratorina's Novel "Lazarus"]. *Vcheni zapysky Tavriys'koho natsional'noho universytetu imeni V. Vernads'koho. Seriya: Filolohiya. Zhurnalistyka* [Scientific Notes of V. Vernadsky Taurida National University. Series: Philology. Journalism]. Kyiv. Tom 32 (71). № 3. Ch. 2. 98-104. [in Ukrainian].
6. Taratorina S. (2024). Lazarus. Kharkiv : Vivat. 496. [in Ukrainian].
7. Tompson E. (2006). *Trubadury imperiyi : Rosiys'ka literatura i kolonializm* [Imperial Knowledge: Russian Literature and Colonialism]. Kyiv : Vyd-vo Solomiyi Pavlychko "Osnovy". 368. [in Ukrainian].
8. Ulyura H. (2023). Chytayemo retsenziyu Hanny Ulyury na "Litopys Siroho Ordenu" Pavla Derev'yanka [Reading Hanna Ulyura's Review of Pavlo Derevianko's "The Chronicles of the Grey Order"]. *Liroom*. URL: <https://liroom.com.ua/books/litopys-siroho-ordenu-review/> [in Ukrainian].
9. Fanon F. (2016) *Hnani i holodni* [The Driven and the Hungry]. Kyiv : Vpered, LAT&K. 227. [in Ukrainian].
10. Ashcroft B., Griffiths G., Tiffin H. (2007). *Post-Colonial Studies. The Key Concepts* Second Edition ; second edition. London and New York : Routledge,. 292. [in English].
11. Bhabha H. (1994). *The Location of Culture*. London & New York: Routledge. 285. [in English].
12. Huyssen A. (2003). *Present pasts : urban palimpsests and the politics of memory*. Stanford : Stanford University Press. 192. [in English].
13. Knight S. (2006). *The Role of Crime Fiction in Developing Postcolonial Consciousness. Postcolonial Postmortems: Crime Fiction from a Transcultural Perspective*. Amsterdam ; New York : Rodopi. 17-34. [in English].
14. Young H. (2016). *Race and Popular Fantasy Literature: Habits of Whiteness*. New York: Routledge Companion. 224. [in English].